

پرورش این بذرتا آنجا که امکانات خدادادی هر فرد میسر می‌سازد.

ب. توسعه فرهنگی عبارت است از فراهم آوردن شرایط تعامل مطلوب بین فرهنگ بومی و فرهنگ غریبومی به منظور دستیابی به فرهنگی غنی‌تر و پربارتر که کیفیت مادی و معنوی زندگی را با شدت و شتابی بیشتر از گذشته به پیش می‌برد.

— آیا کتابخانه عمومی نقشی در توسعه فرهنگی دارد؟ اگر دارد آن نقش چیست و چگونه متجلی می‌شود؟

— بخش اعظم محتوی فرهنگ بومی و فرهنگ غریبومی ادوار گذشته و حال به گونه‌ای قابل مطالعه و بررسی بر موادی تکثیر پذیر و قابل انتقال ضبط شده‌اند و برای استفاده در محلهای خاصی، اکثراً کتابخانه‌ها، نگهداری می‌شوند.

حال چنانچه توسعه فرهنگی را تجهیز همه افراد جامعه با فرهنگی بومی در سطحی مناسب با زمان بدانیم، تنها کتابخانه عمومی است که به گونه‌ای سنتی و رسمی با فراهم آوری، سازمان‌دهی و اشاعه ابزارهای زندگی غنی ساز فرهنگ به تجهیز افراد جامعه می‌پردازد.

به بیانی دیگر چون کتاب در مفهوم عام آن افزارواره‌ای اجتماعی برای حفظ حافظه ملی یا فرهنگ است و چون کتابخانه عمومی سنتی‌ترین و رسمی‌ترین نهاد اجتماعی برای انتقال این حافظه به شعور همه افراد در قید حیات است، لذا بین توسعه فرهنگی و رسالت کتابخانه عمومی پیوندی ناگسستنی برقرار است.

از طرف دیگر، چون رسانه‌های جمعی به یاری تکنولوژی شب و روز با فرهنگ‌های غریبومی افراد جامعه را تحت تأثیر قرار

● توزیع عادلانه امکانات فرهنگی وظیفه‌ای است که بویژه در دوران هجوم فرهنگی کنونی می‌باید دولت به آن متعهد باشد.

می‌دهند، لازم است همه افراد جامعه با کیفیتی مناسب به فرهنگ بومی تجهیز شده باشند که بتوانند بین فرهنگ بومی و فرهنگ غریبومی تعامل مطلوب برقرار سازند.

بنابراین تعامل مناسب بین فرهنگها با بهره‌وری مناسب از فرهنگ بومی میسر است و فرهنگ بومی از طریق دسترسی به منابع مکتوب موجود در کتابخانه عمومی و بهره‌وری مناسب از آنها در نهاد هر فرد شکل می‌گیرد و لذا در این مورد نیز بین توسعه فرهنگی و رسالت کتابخانه عمومی پیوندی تنگاتنگ برقرار است.

— برای ایجاد پیوندی مؤثر میان کتابخانه عمومی و توسعه فرهنگی چه پیشنهادی دارید؟

— برای ایجاد پیوند مؤثر میان کتابخانه عمومی و توسعه فرهنگی لازم است که کتابخانه‌های عمومی امکان دسترسی همه افراد جامعه را به فرهنگ مکتوب فراهم آورند. بخشی از این منابع، که آنها را ضروری‌ترین مجموعه فرهنگی می‌نامیم، می‌باید به سادگی در دسترس هر فرد قرار داشته باشد. یک نسخه از هریک از روزنامه‌های کثیر انتشار کشور، فرهنگ فارسی معین، دائرة المعارف شیعه، مجله دانشمند، تاریخ ایران و... مثالهایی از این مجموعه است. هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی می‌باید با همکاری و مشورت افراد باصلاحیت فهرستی از منابعی را که توزیع عادلانه امکانات فرهنگی و علمی بین تک‌تک افراد اجتماع را تضمین می‌کند تهیه کند و طی برنامه‌ای کوتاه مدت همه کتابخانه‌ها را به این مجموعه مجهز سازد و امکانات دسترسی ساده و سریع به این مجموعه را یا با ایجاد کتابخانه عمومی، یا با ارسال مرتب و کم فاصله کتابخانه سیار یا اختصاص دادن بخشی از اماکن عمومی محلی به کتابخانه فراهم سازد.

بخش دیگری از منابع فرهنگ بومی و فرهنگ غریبومی که آنها را مجموعه با اولویت دوم به بعد می‌نامیم می‌باید متناسب با نیازهای محلی و با فاصله زمانی معقول در دسترس همه افراد جامعه باشد. انجمن کتابخانه‌ها یا کتابداران هر منطقه می‌باید فهرستی از منابع با اولویت دوم به بعد را شناسایی کنند و برای فراهم آوردن و در دسترس قرار دادن آنها بکوشند.

ساخت مجموعه، محل کتابخانه، نیروی انسانی و امکانات و تجهیزات مورد نیاز موارد بالا به بودجه‌ای قابل توجه نیازمند است و فراهم آوردن این بودجه تلاش و مساعدتی همه‌جانبه می‌طلبد. روشن است که توزیع عادلانه امکانات فرهنگی وظیفه‌ای است که بویژه در دوران هجوم فرهنگی کنونی می‌باید دولت به آن متعهد باشد. در عین حال کتابخانه عمومی نمی‌تواند بدون یاری امکانات محلی نقش فعال خود را در توسعه فرهنگی ایفاء کند. در این مورد، بویژه شهرداریها، می‌باید با اتکاء به اهرمهای قانونی که در دست دارند به یاری کتابخانه‌های عمومی بشتابند و به موازات زیباسازی شهرها، زیباسازی ذهن انسانهای جامعه را سرلوحه برنامه‌های خود قرار دهند.

محمدحسن رجبی

مدیر مرکز خدمات عمومی کتابخانه ملی

— به نظر شما کتابخانه عمومی چه رسالتی برعهده دارد؟

— مهمترین وظیفه کتابخانه‌های عمومی، گسترش و تعمیق «فرهنگ عمومی» جامعه از طریق کتابخوانی است.

— برای توسعه فرهنگی چه تعریفی دارید؟

— توسعه فرهنگی به مفهوم عام به معنای ارتقاء و افزایش



آگاهی‌های عمومی (علمی، فنی، اخلاقی، تربیتی...) جامعه در چارچوب اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدت ملی است.

— آیا کتابخانه عمومی نقشی در توسعه فرهنگی دارد؟ اگر دارد آن نقش چیست و چگونه متجلی می‌شود؟

— کتابخانه عمومی به عنوان کانون و گنجینه فرهنگ مکتوب کشور مهمترین نقش را در توسعه فرهنگی دارد، زیرا کتاب و کتابخانه سابقه طولانی و ریشه‌داری در فرهنگ اسلامی ما دارد و هنوز مهمترین و شناخته‌شده‌ترین کانون انتقال فرهنگ به شمار می‌رود. کتابخانه‌های عمومی هم به دلیل شبکه گسترده آن در سراسر کشور و هم از آنرو که افراد گوناگونی با درجات مختلف سنی، شغلی و تحصیلی از آن استفاده می‌کنند، امتیاز ویژه و منحصر

● کتابخانه عمومی به عنوان کانون و گنجینه فرهنگ مکتوب کشور مهمترین نقش را در توسعه فرهنگی دارد.

● حفظ و حراست از گنجینه‌ای که هیچ‌گونه استفاده‌ای از آن نشود درواقع «دفن» گنجینه است نه «عرضه» آن.

به فردی در توسعه فرهنگی دارد و این وظیفه را با توسعه کمی و کیفی کتابخوانی در سطح جامعه و با شیوه‌ها و تمهیدات گوناگون می‌تواند انجام دهد.

— چه پیشنهادی برای ایجاد پیوندی مؤثر میان کتابخانه عمومی و توسعه فرهنگی دارید؟

— مدیران و مسئولان کتابخانه‌های عمومی می‌باید که نسبت به سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت دولت، آگاهی و اشراف کامل داشته باشند. این امر از دو راه ممکن است: راه اول آموزش سیستماتیک و منظم مدیران با اهداف و برنامه‌های توسعه است و راه دوم پیگیری این اهداف توسط خود مدیران و مسئولان بواسطه وظایف اداری و علایق شخصی است.

آگاهی و اشراف مدیران به اهداف توسعه، بویژه توسعه فرهنگی، آنان را قادر خواهد ساخت تا مجموعه کتابخانه‌های تحت مدیریت خود را در روند سیاست توسعه فرهنگ سازماندهی کرده و گسترش دهند. به عنوان مثال اگر محور توسعه اقتصادی در یک برنامه‌ریزی پنج‌ساله، توسعه صنعتی باشد، کتابخانه‌ها عمومی می‌باید که در جهت علاقه‌مند کردن مراجعان به مسائل و مباحث اقتصاد صنعتی تلاش و کوشش بیشتری بکنند، کتابها و نشریات اقتصادی را به تعداد زیادتر در اختیار مراجعان قرار دهند، اخبار،

مقالات و چکیده‌های اقتصادی و بویژه اقتصاد صنعتی را به طرق مختلف در دسترس علاقه‌مندان بگذارند، بروشورها و کاتالوگ‌های فرآورده‌های صنعتی و نمایشگاه‌های صنعتی که در داخل و خارج از کشور برگزار می‌شود به اطلاع افراد برسد، نمایشگاه‌های عکس و اسلاید از پیشرفتهای صنعتی داخل کشور و دنیای صنعت را در معرض دید مراجعان قرار دهند. این امر ممکن است که در موضوع کشاورزی، تجارت و غیره نیز صادق باشد.

آنچه لازمه این کار است نخست اطلاع درست و علمی مسئولان کتابخانه‌ها از هدف توسعه فرهنگی و دوم امکانات مورد نیاز و برنامه‌ریزی صحیح جهت علاقه‌مند کردن مراجعان و اعضاء به این قبیل سیاست‌هاست.

نکته‌ای که یادآوری آن لازم می‌نماید آن است که برخی از مدیران و کتابداران به دلیل حساسیت — یا بهتر بگوییم وسواس — که در حفظ و حراست منابع دارند، به جای آنکه منابع اطلاعاتی و بویژه تازه‌های اطلاعات را در دسترس مراجعان قرار دهند عملاً به حبس و احتکار منابع و اطلاعات می‌پردازند. مهم نیست که این کار از روی سهویا عمد باشد، در هر دو صورت نتیجه آن یکسان است و آن محروم کردن مراجعان از اطلاعات مورد نیاز است که گناهی است نابخشودنی.

باید مدیران نخست خود توجیه شوند و سپس همکاران خویش را توجیه نمایند که وظیفه اصلی کتابدار اطلاع‌رسانی است. حفظ و حراست از گنجینه‌ای که هیچ‌گونه استفاده‌ای از آن نشود درواقع «دفن» گنجینه است نه «عرضه» آن.

یکی از دلایل مهم رکود و عدم استقبال مراجعان از کتابخانه‌های عمومی همین عامل است که امیدوارم با توجیه بیشتر همکاران هرچه زودتر برطرف شود.

غلامرضا فدائی عراقی

عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

— به نظر شما کتابخانه‌های عمومی چه رسالتی برعهده دارند؟

— رسالت کتابخانه‌های عمومی به وسعت معنای آن وابسته است. اگر می‌توانید عموم را تعریف کنید رسالت کتابخانه‌های عمومی را هم می‌توانید تعریف کنید. هرچه این عموم از نظر کمی و کیفی وسیعتر باشد، دشواری تبیین رسالت این نوع کتابخانه‌ها هم بیشتر می‌شود. شما تفاوت بین یک کتابخانه عمومی مربوط به جامعه کوچک چند صد نفری در یک روستا یا بخش را با یک جامعه چندین هزار نفری و به طریق اولی در یک جامعه چند میلیونی مثل شهر تهران را به خوبی می‌توانید درک کنید. ابعاد کمی و پیچیدگی کیفی شناخت جامعه‌های بزرگتر و درک نیازمندی آنها و فراهم آوردن آنها در یک و یا چند محل به نام کتابخانه‌های عمومی درواقع بسیار مشکل‌تر است و هرچه